

Adil MİRSEYİD

1984-cü il. Stokholm. İsveç kino institutu. Studiya-2. Rejissor Andrey Tarkovski çəkiliş pavilyonundadır. Onun əlli dörd yaşı təzəcə tamam olub. Dünya şöhrətli rejissor özünün sayca yeddinci filmi çəkir. O, başbəlali vətəninə, Rusiyada, Sovetlər birliyində altı film çəkməyə macal tapıb. Əlli dörd yaşına qədər o, cəmi altı film çəkib. Yeddinci film onun mühacirətdə çəkdiyi ilk filmi.

Əlli dörd yaşlı rejissor bir az sürtülmüş nimdaş cins şalvar, cins köynək geyinib, ayaqlarında ağ krassovka, idman ayaqqabısı var.

Ana vətəninə mədəniyyət bürokratları ilə iyirmiillik mübarizədən sonra ölkəni tərk etmək məcburiyyətində qalıb.

İsveç kino institutu fransız və ingilis prodüserləri ilə birlikdə bu filmin çəkilişinə yeddi milyon marka vəsait ayırıb.

Azadlıq və məsuliyyət - insan həyatının mənası haqqında fəlsəfi, şairanə düşüncələr. İnsanın ruhi aləmi ilə maddi dünyanın qarşıdurması - onun bütün filmlərinin qayəsi budur...

Kamera. Tarkovskinin gözləri. Bu gözlərin dərinliyində özünü dərk etmiş bir insanın kədəri gizlənilib. Amma bu gözlərin dərinliyində təəssüf və qorxu yoxdu. Bu gözlər Stalkerin gözləridi.

"Stalker" filminin ssenarisi üzərində işləyərək mən bir neçə dəfə Andrey Tarkovski ilə münasibətdə yanlışlıq etmişəm. Mənə elə gəlirdi ki, - əslində elə belə də idi, - o, travial adam deyildi, onun dünyaya baxışı qeyri-adi idi" - Boris Struqitski rejissor haqqında belə yazır.

Bu səbəbdən bəzən onu anlamaq çətin olurdu. Məncə, bir kinorejissorla bir ssenaristin film haqqında təsəvvürləri iki tam fərqli təsəvvürlərdir.

Andrey Tarkovski "Stalker" filmi yeraltı bunkerin labirintində, yəni çıxılmazlıq mühitində lentə alıb.

...Mən də Stalkerəm. Mən də labirintdə yaşayıram.

Axşam. Çəkiliş qurtarıb. Yorğun-arğın rejissor baş montaj otağında təkə oturub lentə alınmış kadrlara baxır. O, özü çəkdiyi kadrlara baxıb heyrətlənir. O, elə həyəcanlanır ki, həyəcandan gözləri dolur. Baxırda yağış yağır...

Andrey Tarkovskinin "Tip" jurnalında dərc olunmuş müsahibəsini vərəqləyirəm - "Bizim sivilizasiya ona görə böhran keçirir ki, disproporsiya əmələ gəlib. Disharioniyada iki anlayış mövcuddur, maddi və mənəvi tərəqqi. Biz orta adamın mənəvi aləminin son dərəcə aşağı səviyyədə olduğu bir cəmiyyətdə yaşayıyıq. Hər gecə yatmaz-

dan qabaq düşünürük ki, sabah yuxudan oyanmaya bilərik. Əgər bir sərəsəri düyməni bəsa, üç bomba planetdə həyatı məhv etməyə bəs edər. Demək olmaz ki, biz bunu anlamırıq, anlayırıq, amma çox zaman unuduruq".

Kadr. Böyük dövrlərdən birinin başcısı televiziya ekranından bəyan edir ki, yaxın günlərdə atom müharibəsi başlayacaq. Və teleekran tədrisən qaralır...

İnteryer. Bayram süfrəsi arxasında beş nəfər əyləşib. Kiminsə doğum günüdür. İndicə ölkə başcısı televiziya ilə çıxış edib. Atom müharibəsi...

Masa arxasındakı qadınlardan biri hıçqıraraq ağlayır.

Filmin qəhrəmanı filosof Aleksandr fəlakətin qarşısını almaq qərarına gəlir. O, insanlığı xilas etmək mənasına özünü qurban vermək niyyətindədir. O, özünə əziz olan hər şeyindən, evindən-əşiyindən, sevimli qadından, balaca oğlundan və keçməlidir.

Filosof Aleksandr dəli-divanədirmi? Onun ruhi dengəsi pozulubmu?

Andrey Tarkovski - kinonun şairi

Bir insanın özünü qurban verməsi bu dünyada nəyisə dəyişə bilirmi?

Andrey Tarkovski özü bu ağırlı-acılı, əzablı suallara cavab verir - mənasız qurban olmur. Özünü qurban verən insan nəhaq ölmür, o, nəhaq yerə ölməyinə inanır.

"Qurbanvermə" kamera musiqisini xatırladır - bu film kamera filmidir. Filmdə cəmi səkkiz aktyor var. Film bir insanın, filosof Aleksandrın bütün dünyanın, bəşəriyyətin taleyinin məsuliyyət daşmasından söz açır. Filmin sonu yoxdu, film bitmir, film davam edir...

Biz hamımız - sən də, mən də, küçədən keçən yad adam da, elə rejissorun özü də bu filmin, yəni həyatın personajlarıyıq...

1927-ci ildə Luis Bunyuel Parisdə ilk sürrealist film kimi kino tarixinə düşmüş "Əndəlus köpəyi" filmi lentə alıb. Filmin ssenari müəllifi rəssam Salvador Dali idi. "Əndəlus köpəyi" böyük əks-sədəyə səbəb oldu.

Andrey Tarkovski bir rejissor kimi Luis Bunyuel sürrealizminin təsiri altında formalaşdığı sənətimlə vurğulayırdı. Tarkovski tamaşaçıya həyatla ölüm, yerlə göy, odla su arasındakı mifik sərhəd zonasına səyahətə dəvət edir.

Bəzən kamera uzun müddət bir obyektin üzərində dayanır, sanki rejissor tamaşaçının səbrini sınağa çəkir.

Tarkovski tamaşaçılara deyirdi: "Mənim filmlərimə ömrünüzdən sütüyüb keçən qatarın pəncərəsindən baxmış kimi baxın".

...Bir zamanlar mən şəhəratı qəsəbədə yaşayırdım. Çox vaxt şəhərə elektrik qatırı ilə gəlib-gedərdim. Hələ də bilmirəm ki, nədənsə həmişə üçüncü vətəndədim. Qatar pəncərəsindən görünən mənzərələr sürətlə bir-birini əvəzləyirdi. Hər gün gördüyüm adı mənzərələr hər dəfə təzə bir biçimə, hər dəfə fərqli bir koloritə düşərdi. Elə Tarkovski filmlərinin mənzərələri kimi.

Tarkovski filmlərinin qəribə mənzərələri sirli, müəmmalı insan qəlbinin maddiləşmiş görüntüsü təsiri bağışlayır. Salvador

Dalinin, Corce da Krikonun, Rene Maqrittin sürreal tabloları, Nazim Hikmətin, Brayten Braytenbaxın, İncəborq Baxmanın, Fəyyal Xamisin, Aydın Əfəndinin şeirləri də mənim qəlbində belə bir ovqat yaradır.

Salvador Dalinin, Rene Maqrittin tabloları, Xamisin, Aydının, Baxmanın şeirləri mənim dostlarımdı. Andrey Tarkovskinin filmlərinə baxan insan sanki çıxılmazlaşdır. Onun filmləri mürəkkəb metaforalarla, şifrlərlə, işarələrlə, dini rəmzlərlə zəngindir. Mistik dünyaya bələd olmayan, bu dünyada yalnız görmək istədiyini görə bilən, naturanın zahiri görünüşünə uyan, onun mahiyyətinə varmıyan və ya varı bilməyən adam - tamaşaçı desəm, daha doğru olar - bu filmlərin kodunu açma bilmir. Tarkovski dünyasının qapıları onun üzünə açılır.

Tarkovski rebuslarını necə, nə cür şifrləmək olar? - Bəlkə bunu rejissorun özündən soruşaq, nə deyərsiniz? Tarkovski belə suallardan diksinərdi, söhbətin mövzunu məharətlə yayındırırdı. Bəzən deyirdi ki, guya öz rəmzlərinin mənasını heç özü də dəqiq bilmir və s.

Tarkovskinin filmləri, bu filmlərin ob-

razları, rəmzləri tamaşaçıdan intuisiya tələb edir, bu filmlərə soyuq, biganə naturalist rəşional təfəkkürlə yanaşmaq düzgün deyil - zira Tarkovski sizin üçün müəmma olaraq qalacaq.

Tarkovski göy üzünü, buludları sevirdi. Saatlarla, günlərlə çəkilişi dayandırır arzu elədiyi buludları səbirlə gözləyirdi.

İndi mən də göy üzündən ötüb keçən buludlara baxa-baxa Nazim Hikmətin misralarını xatırlayıram.

...Tarkovski İtaliyadadır. O, "Nostalji" filmi çəkir. O, bulud gözləyir. Bu anda bəlkə də onu mənədən yaxşı heç kəs duya bilməz sanıram, çünki mən bulud adamam. Mən Tarkovskinin çəkdiyi filmin kadrlarına düşə bilərdim.

...yuxumda bulud idim

bir ilk bahar gecəsi

pəncərədən girmişdim

bir tələs adamın qaranlıq hücrəsinə

tələs adam gülümsəyirdi rüyada...

Tarkovskinin İtaliyası Fellininin neorealistik İtaliyasına bənzəmir. Tarkovskinin öz İtaliyası var - filmin qəhrəmanı mühacir yazıçı Andrey Tarkovskinin altere-qosu deyilmi?

Kadr. Mehmanxana nömrəsi (otel odası). Bu səhnə filmin ən uzun kadrlarından biridir. Əsərin qəhrəmanlarından biri qəribə bir vəziyyətdə bütöyüb mürğüləyir, onu yuxu aparır. Pəncərədə öləziyən zəif işıq. Pəncərədə yağış yağır...

Andrey Tarkovski əlli dörd il yaşadı, yeddi film çəkdi. Mən Tarkovskinin bioqrafiyasını, çəkdiyi filmlərin süjetini nəql etmə fikrində deyiləm. Bu, ən azından mənim tərəfimdən naşılıq olardı. Bəzən insanların nadanlığı ilə üzlaşəndə susmuşam. Susmuşam, məni naşılıq biliblər, amma mən naşılıq deyiləm. Mən azad adamam - azad adamın çəkdiyi, çəkə biləcəyi çilələri mən də yaşadım. Mən Stalkerəm...

"Tip" jurnalına verdiyi müsahibədə

Tarkovski deyirdi: "Bizim hər birimiz azad adamlarıq, amma azad dövrlərdə yaşadığımızı görə azad deyilik. Məsələ bunda deyil. Qədim Romada sonuncu daşyonan da daxilən mütləq azad adam ola bilirdi. Prinsipcə insan azaddır. Əlbəttə, azad adam olmaq çətin işdir. İnsan azad deyilsə, bu, onun öz günahıdır".

Andrey Tarkovskinin son filmi - "Güzgü" haradasa avtobioqrafik əsərdi. Bu filmə rejissor öz uşaqlıq aləminə səyahət edir, film boyunca real epizodlarla irreal, xəyali epizodlar bir-birini əvəzləyir.

Məşhur Argentina yazıçısı Xulio Kortasar deyirdi ki, hekayə sonet kimi yazılır.

Tarkovskinin "Güzgü" filmi sonet kimi çəkilib. Bu film şerdi, poeziya nümunəsidir.

Kadr. Xəstə, pəltək yeniyetmə hipnoz vasitəsilə müalicə kursu keçir. Ruhi sarsıntı keçirmiş yeniyetmənin yaddaşı özünə qayıdır. O, yenidən meşə kənarındakı balaca taxta komada keçmiş xoşbəxt uşaqlıq günlərini xatırlamağa başlayır...

Xoşbəxt uşaqlıq aləminin əsrarəngiz rüyaları və şəxsiyyətə pərsitiş dövrünün dəhşətli səhnələri...

Sebastyan Baxın ölməz kantatası səslənir.

Filmdə A.S.Puşkinin romantik məktubları oxunur, kiminsə gözəgörünməz bir adamın, bəlkə də elə Tarkovskinin öz əlləri Leonardo da Vinçinin rəsmlərini vərəqləyir.

140 dəqiqəlik film, 140 dəqiqəlik müəmma, 140 dəqiqəlik poema...

Hər dəfə Andrey Tarkovskinin "Güzgü"sünə baxanda sanki mən də öz uşaqlıq aləminə geri dönürəm. Mənim uşaqlıq adlı aləmindən yaz fəslində meşə rütubəti qoxusu gəlir. Mənim uşaqlıq adlı aləminin pəncərəsində yağış yağır.

Mən güzgülərlə oynayan uşaq kimiyəm, bir güzgünün içindən çıxıb başqa bir güzgünün içinə girmək mənim ən sevimli məşğuliyyətimdir. Mən güzgüdəki adamam. Güzgülərin birində Van Qoqla, Modilyani ilə, Salvador Dali ilə rastlaşıram, başqa bir güzgüdə Aydın Əfəndi ilə "Malakan bağı"nda mübahisə ələyirəm, bir başqa güzgüdə Kobe Abe ilə sake içirəm...

Başqa bir güzgüdə Tarkovski şəir oxuyuram. Güzgüdəki adamlar, dilinə, dininə, dərşisinin rənginə görə bir-birindən fərqlənir.

Biz kimik, hardan gəlib hara gedirik?..

Kadr. Yenə çəkiliş meydanı. Filmin son kadrları çəkilir. Göy üzündə pəmbə bəyaz buludlar axır. Nazim Hikmətin Salvador Dalinin, Andrey Tarkovskinin və mənim buludlarımız...

Birdən-birə rejissorun halı xarab olur. Çəkiliş yarımçıq qalır. Təcili yardım maşını onu xəstəxanaya çatdırır. Onu müayinə edən həkimlər bu xəstəliyə "xərçəng" diaqnozu qoyurlar.

Kadr. Roma. 1986-cı ilin dekabrı. Ayın iyirmi doqquzunda - yeni ilə iki gün qalmış əlli dörd yaşlı böyük rejissor dünyasını dəyişir, əbədi olaraq güzgülərə çəkilir...

Təqdim etdi:

Ayan Mirseyid

